

Umsögn frá fjallskilanevnd Landmannaafrettar um drög að reglugerð um sjálfbæra landnýtingu.

Í samráðsgátt stjórnvalda eru til umsagnar drög að reglugerð um sjálfbæra landnýtingu. Hér fylgja athugasemdir og ábendingar frá fjallskilanevnd Landmannaafrettar.

Við búum á eldfjallaeyjunni Íslandi þar sem tíð eldsumbrot hafa átt sér stað í aldana rás og hafa haft sín áhrif á hvernig eldfjallaeyjan, jarðvegurinn og gróðurinn á henni lítur út og erum við reglulega minnt á það. Við getum farið um 240 ár aftur í tímann þegar Skaftáreldar geisðu og móðuharðindin fylgdu í kjölfarið. Fólki og fénaði fækkaði á Íslandi og gæðum landsins hnignaði. Má þar benda á heimildir fyrir því hvernig fólk eyddi skógum á Íslandi til þess að halda lífi eins og lýsti er í ritinu *Blöndu I* í kaflanum úr Sögu skóganna. Þar er því lýst þegar búið var að höggva alla skógana í Rangárvallasýslu að þá leitaði fólk austur í Skaftafellssýslu eftir við til að höggva og setti þá sýslumaður í Vík ítölu í skógana í Skaftafellssýslu svo þeir yrðu ekki kláraðir líka. Veðráttan á Íslandi hefur einnig gríðarmikil áhrif á framvindu gróðurs og svo einnig skynsamleg beitarstýring.

Síðast liðna áratugi er íslenska sauðkindin gerð að blóraböggli gróðurlítilla svæða inn á hálendinu sem við teljum að eigi ekki við nein rök að styðjast. Þetta virðist vera einhver míta hjá allt of mörgu fólki að sauðfjárbændur séu að níðast á hálendi Íslands með sauðfjárbreit og fái fyrir það ríkisstuðning, þetta er orðið afskaplega langþreytt og ósanngjörn umræða. Ótrúlegt að fólk skuli í alvörunni halda því fram að bóndi sem er búinn að reka féð sitt á fjall í 50 ár sé búinn að vera að níðast á hálendinu öll þessi ár af ásetningi og ætla má eftir því þá að féð sé horað og ljótt þegar það kemur af fjalli. Þarna er óskaplega mikill misskilningur á ferðinni. Sauðfjárbændur vilja að féð sé fallett og hafi það gott og vilja hafa góðan gróður. Sauðfjárbændur fara ekki með féð á fjall til að eyðileggja gróður. Við teljum að fáum þyki meira vænt um hálendi Íslands en bændunum sem reka féð sitt á fjall og bera mikla virðingu fyrir landinu og fylgjast með hvort verið sé að ganga á beitarauðlindirnar en það eru jú bændurnir sem þekkja landið hvað best og vita um hvað beitarnýting og beitarstýring snýst, hvað landið þolir og hver staðan á gróðrinum er.

Upp úr aldamótunum 2000 með tilkomu gæðastýringu í sauðfjárrækt voru gerðar landbótaáætlanir fyrir afréttina og önnur beitarlönd sem Landgræðsla ríkisins mat sem svo að stæðust ekki kröfur um beit samkvæmt gæðastýringarreglugerð sauðfjár. Árið 2016 voru landbótaáætlanir endurgerðar þar sem hinar eldri voru fallnar úr gildi. Við teljum að vel hafi tekist til með Landbótaáætlanirnar og séu frábært tæki til stýringar. Í þeim er beittinni algjörlega stýrt og fela í sér uppgærðsluáætlanir. Það er ákveðin dagsetning hvenær má byrja að beita, hvar á að sleppa fénu, hversu margt fé má fara með, hversu marga daga má beita og hvernig skuli staðið að uppgærðslu og landbótum. Við teljum að landbótaáætlanirnar vera mjög gegnsæar og haldi vel utan um beitarnýtingu á hálendinu. Beitartíminn er mjög stuttur og beitarþungi er mjög lítill en það eru lykilþættirnir um góða landnýtingu. Í reglugerðardrögunum

um sjálfbæra landnýtingu sem liggja nú í samráðsgátt er rétt að benda á að starfsmenn Lands-og skóga (áður Landgræðslu ríkisins) eru höfundar af reglugerðardrögum, þeir eiga að hafa eftirlit með ástandi beitolanda og framkvæmd. Teljum við að það ekki góða stjórnsýslu að hafa einu og sömu stofnunina hringinn í kringum borðið í öllu ferlinu.

Í þessum reglugerðardrögum er aðallega fjallað um beitarnytjar og eru gerðar mjög strangar kröfur til beitar og þá ekki síst sauðfjárbeitar, meirihluti reglugerðarinnar snýst um að setja reglur varðandi beit og teljum við óraunhæfar kröfur sem eru settar fram á þann veg að nú skuli stöðva sauðfjárbeitina á hálendinu. Fram kemur í viðauka 1 “að takmarka eins og kostur er að nýta til beitar land ofan 600 m h.y.s eða í 30 gráðu halla”. Ekki verður séð að nein rök séu fyrir þessu og höfnum við þessum viðmiðum. Í grein doktors Önnu Guðrúnar Þórhallsdóttur í Bændablaðinu 3. október 2019 kemur fram að beit er lykilatriði í hringrás næringarefna í öllum vistkerfum. Grasbítar bíta plöntur og skila frá sér auðleysanlegum næringarefnum með skitnum sem gengur niður í jarðvegin og nærir gróður, þannig myndast hringrás og vistkerfum vindur fram. Til að viðhalda graslendi þarf beit því annars breytist graslendið í mosabreiðu. Í grein dr. Önnu Guðrúnar Þórhallsdóttur í Bændablaðinu 5. maí 2021 kemur fram að hin mikla útbreiðsla graslendis á Íslandi sé án efa til komin vegna beitar. Beitin færir vistkerfi í átt að graslendi – á kostnað fléttna, mosa og kjarrlendis jafnframt því að þetta rôtarmassa. Anna Guðrún segir að sú hugmynd hafi komið fram og sé lífseig að ekki sé æskilegt að beita í halla þar sem beitin valdi rofi – að brekkur og halla þurfi að friða. Við friðun slíkra svæða minnkar hlutdeild grasa en mosi og fléttur koma inn í staðinn. Þar sem mosi og fléttur hafa ekki eiginlegar rætur gisnar svörðurinn, jarðvegurinn verður lausari og fer að síga niður hallann. Mikilvægi beitar til að viðhalda þéttum sverði í brekkum og miklum halla sést best í svissnesku Ölpunum þar sem seljabúskapur hefur verið stundaður í hundruð – ef ekki þúsundir ára. Brattar brekkur svissnesku alpanna eru víðast grasi grónar – og þar er þéttur og sterkur svörður sem er viðhaldið af beitardýrum sem ganga þar sumarlangt.

Hálendi Íslands er misvel gróið, á Landmannaafretti getum við nefnt Veiðivatnasvæði og Tungnáröræfi sem dæmi um landsvæði sem eru að stórum hluta auðnir og hafa nánast aldrei verið beitt af sauðfé. Þangað hefur ekki komið sauðkind nema í undantekningartilfellum í um 70 ár og í núgildandi landbótaáætlun fyrir Landmannaafreitt var svæðið formlega friðað fyrir sauðfjárbeit, þrátt fyrir það er svæðið mjög lítið gróið enda eru það veðurfar, lega lands og jarðvegsgerð sem ræður því að þarna þrífst vart gróður.

Varðandi hugtakið vistgetu sem sett er fram í reglugerðardrögum 2.gr verður að taka tillit til þess hvernig svæðin eru í dag en ekki hugsanlega hvernig þau voru ef þau hefðu aldrei hnignað en enginn veit hvernig svæðin voru, hafa þau einhverntíman hnignað? Tungnáröræfi hafa allavegana ekki hnignað út af beit! Þetta eru einungis ágiskanir. Því teljum við það fráleita nálgun að miða við einhvern jarðveg sem gæti verið í stað þess að miða við þann jarðveg sem er í dag.

Í upphafi 3.gr kemur fram hvað sjálfbærni er, að nýting lands skal vera sjálfbær þannig að ekki sé gengið á auðlindir þess. Allt umfram það er í raun óeðlileg krafa sem aldrei getur náðst sátt um. Með núgildandi landbótaáætlunum er einmitt verið að nýta landið með sjálfbærum hætti það er ekki verið að ganga á auðlindir landsins!

Í 11.gr um landbótaáætlanir teljum við ótækt að sett sé fram sú krafa að landnýting sé sjálfbær í lok 10 ára áætlunar samkvæmt skilgreiningu þessara reglugerðadraga. Teljum við þetta mjög

óeðlilega nálgun þegar gerð er krafa um jarðveg sem er ekki til staðar og hefur kannski aldrei verið til staðar. Teljum við æskilegra að hér væri metið hvort aðgerðir landbótaáætlunar samhliða nýtingunni skili landinu í betra eða í verra ástandi en í upphafi matstímans. Ef nota á sem viðmið land sem er með annan jarðveg en landið sem um ræðir, samanber skilgreiningu á viðmiðunarlandi og vistgetu, er eðlilegt að landið þurfi ekki að ná markmiðum um sjálfbærni á styttri tíma en það tekur jarðveg að myndast við náttúrulegar aðstæður sem eru væntanlega árhundruð eða árþúsundir.

Í viðauka I Flokkur C. kemur fram að landbótaáætlun skal hafa það að markmiði að koma í veg fyrir búfjárbreit á landi í flokki C. Þessu erum við ósammála. Viðmiðunarsvæðin eru ímyndað land, gerð krafa um landgæði sem hafa aldrei verið til staðar. Við teljum að beit á landi í flokki C getur verið sjálfbær ef núverandi ástand gróðursins er í framför.

Í lið 7 í viðauka I kemur fram að ráðherra sé heimilt að ákveða lægra ásetningshlutfall að fenginni umsögn Lands og Skógar, þessum lið erum við ósammála.

Ef þessi reglugerðardrög ná fram að ganga er ljóst að landbótastarf sem bændur hafa unnið ötullega að í samstarfi við Langræðsluna mun leggjast af.

Það vekur undrun okkar hvers vegna viðmið vegna framkvæmda, viðmið vegna umferðar fólks og ökutækja og viðmið vegna akuryrkju fá miklu minna vægi í reglugerðardrögunum en málefni beitar. Varðandi beitarnýtinguna fylgir með vefsja þar sem land er flokkað eftir ástandi og sérstakar skýringar með beitarhluta reglugerðarinnar. Er þetta mjög athyglisvert þar sem á okkar afrétti Landmannaafrétti sér víða ummerki eftir ferðir fólks þar sem innviðaupbygging hefur ekki verið í takt við fólksfjöldan sem sækir afréttinn heim en ummerki eftir beit eru lítt sjáanleg. Því teljum við brýnna að henda reiður á umferð fólks og ökutækja en sífellt að herða reglur um beitarnýtingu. Við teljum að búið sé að koma beitinni í mjög góðan farveg með núgildandi landbótaáætlunum.

Við tökum undir umsögn Rangárpings ytra dags 11.11.2021 um þáverandi reglugerðardrög um sjálfbæra landnýtingu sem lágu fyrir í samráðsgátt og teljum að eigi jafnt við um þau reglugerðardrög sem nú er fjallað um „að gerð er sú krafa til nýrra laga og reglugerða að kostnaður við innleiðingu þeirra sé metinn. Það þyrfti auðvitað að liggja fyrir í þessu tilfelli en einnig þyrfti að skapa betri skilning á þeim breytingum sem yrðu í atvinnuháttum til sveita ef reglugerðin er samþykkt á fyrirliggjandi formi. Áður en lengra er haldið er því nauðsynlegt að tekin verði út nokkur raunveruleg dæmi um beitolönd héraðs þar sem reglunum er beitt. Aðeins þannig er hægt að nálgast málið með opin augun og öðlast skilning á því hverjar hinar raunverulegu afleiðingar eru og hvaða breytingar eru þá í farvatninu í búskaparháttum héraðs“.

Fjallskilanevnd Landmannaafréttar leggur áherslu á að ná þarf betri skilningi og sátt um málið í heild sinni eigi það fram að ganga með farsælum hætti. Vonbrigði voru þegar þessi nýju reglugerðardrög litu dagsins ljós 17.janúar síðast liðinn með of litlum breytingum frá fyrri reglugerðardrögum. Við leggjum því til að reglugerðin verði tekin til gagngerrar endurskoðunar og áhrif hennar greind betur áður en lengra er haldið.

Skarði 11. feb. 2024

Fjallskilanevnd Landmannaafréttar